

სისხლისსამართლებრივი სასჯელის ცნება*

პროფესორი, სამართლის დოქ., საპატიო დოქ. (ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტი)
ოთარ გამყრელიძე

I. შესავალი

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სასჯელი არის სახელმწიფოს მიერ სისხლის სამართლის კანონით დადგენილი იძულებითი ღონისძიება, რომელიც დამნაშავეს მიმართ გამოიყენება. სასჯელი, დანაშაულის ცნებასთან ერთად, სისხლის სამართლის ძირითადი ცნებაა. მაგრამ, დანაშაულის ცნებისაგან განსხვავებით, სასჯელის მეცნიერულად დამუშავებული ზოგადი ცნება სისხლის სამართლის კოდექსში¹ მოცემული არა გვაქვს. საქართველოს სსკ-ში გვხვდება მხოლოდ სასჯელთა ცალკეული სახეების ჩამონათვალი და მოცემულია მათი განსაზღვრებები. წინამდებარე სტატია სწორედ სასჯელის ცნებას ეძღვნება და მოცემულია აგრეთვე ბრალის, როგორც სასჯელის შეფარდების საფუძვლის, განსაზღვრებაც.

II. სასჯელის ცნება

დანაშაული და სასჯელი, ეს ორი ურთიერთსაპირისპირო ცნებებია. ადამიანი სჩადის დანაშაულს, რითაც უპირისპირდება საზოგადოებას, სახელმწიფოს, ხოლო სახელმწიფო მის მიმართ იყენებს ღონისძიებას, რომელიც დამნაშავეს უფლებებს ზღუდავს.

გარდა ამისა, კანონმდებლობით დადგენილია დამნაშავეს უფლებების შეზღუდვის მიზნები. საქართველოს სსკ-ის 39-ე მუხლის თანახმად „სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, ახალი

დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავეს რე-სოციალიზაცია“. როგორც აქედან ჩანს, ადამიანის (დამნაშავეს) უფლებების შეზღუდვა სამ მიზანს ისახავს.

პირველი მიზანი სამართლიანობის აღდგენაა, რომელიც წარსულისაკენ არის მიმართული. უნდა აღდგეს ის მდგომარეობა, რაც დამნაშავემ თავისი ქცევით შეცვალა. ეს საკითხი, რასაკვირველია, პირდაპირი მნიშვნელობით არ შეიძლება გავიგოთ. ბევრ შემთხვევაში სამართლიანობას იმ მნიშვნელობით ვეღარ აღადგენ, როგორც ეს ჩვეულებრივ შეიძლება წარმოიდგინოს ადამიანმა. მაგალითად, მოკლულს ვეღარ გააცოცხლებ, მაგრამ მკვლელის დასჯა, მისთვის ერთგვარი სამაგიეროს გადახდა, მოკლული ადამიანის ახლობლებისათვის დამშვიდების საფუძველია.

მეორე მხრივ, მკვლელის დასჯა სიმშვიდის დამკვიდრების საფუძველს ქმნის არა მარტო დაზარალებულის ახლობლებისათვის, არამედ ის დადებითად მოქმედებს საზოგადოების სხვა წევრებზეც. დამნაშავეს დაუსჯელობა საფრთხეს უქმნის მთელ საზოგადოებას, რადგან დაუსჯელობა ათამამებს დამნაშავეს და ახალი დანაშაულის ჩადენისაკენ უბიძგებს არა მარტო მას, არამედ სხვასაც.

სსკ-ის 39-ე მუხლის თანახმად დამნაშავეს დასჯის, სასჯელის გამოყენების მეორე მიზანია ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება. როგორც ახლა ვთქვით, დამნაშავეს დასჯა არა მარტო წარსულისაკენ, არამედ მომავლისკენაც არის მიმართული. დამნაშავეს დასჯა აფრთხილებს ყველას, რომ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში იგი დაუსჯელი არ დარჩება. ამ მხრივ, სასჯელის გამოყენება მომავალში დანაშაულებრივი ქმედებების გავრცელების ერთგვარი შემაკავებელი ღონისძიებაა.

სასჯელის მესამე მიზანი 39-ე მუხლის თანახმად არის დამნაშავეს „რესოციალიზაცია“, რაც ნიშნავს დამნაშავეს საზოგადოებაში დაბრუნებას. დამნაშავე, როცა დანაშაულს სჩადის, უპირისპირდება საზოგადოებას, მოქმედებს მის საწინააღმდეგოდ. რაც მეტი იქნება ასეთი დაპირისპირება სა-

* ეს სტატია წარმოადგენს მოხსენების გადამუშავებულ ვერსიას, რომელიც 2015 წლის 12 ნოემბერს თინათინ წერეთლისა და ვლადიმერ მაყაშვილის დაბადების 110-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კონფერენციაზე წავიკითხე. სტატიაში გათვალისწინებულია 2015 წლის დეკემბრის ბოლომდე არსებულ საკანონმდებლო მდგომარეობა.

¹ ტექსტში სისხლის სამართლის კოდექსი შემოკლებულია როგორც სსკ.

ზოგადოების მიმართ, მით უფრო სუსტდება საზოგადოება, სახელმწიფო და ველარ ასრულებს თავის დანიშნულებას. ამიტომ სახელმწიფო ცდილობს, რაც შეიძლება შეამციროს ცალკეული პიროვნებების მხრიდან სახელმწიფოსადმი დაპირისპირების შემთხვევები. მით უმეტეს, როცა ასეთი დაპირისპირება დანაშაულის ჩადენით ხდება.

სასჯელი ერთ-ერთი ის ღონისძიებაა, რომელიც სისხლის სამართალში გამოიყენება. სისხლის სამართალში გვხვდება აგრეთვე სხვა სახის ღონისძიებებიც, როგორცაა, მაგალითად: 1. აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიება და 2. სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება. თუმცა 2007 წლის 3 ივლისის კანონით ის კარი, სადაც სამედიცინო ხასიათის იძულებითი მკურნალობის დანიშვნის საფუძველი (101-ე-107-ე მუხლებით) იყო გათვალისწინებული, კოდექსიდან მთლიანად ამოიღეს. ამ ღონისძიების ერთგვარი ნაშთი, დამახინჯებული ფორმით, შენარჩუნებული იყო მხოლოდ საქართველოს სსკ-ის 34-ე მუხლში.

ამ მუხლის მიხედვით, „თუ დანაშაული შერაცხადმა პირმა ჩაიდინა, მაგრამ იგი ფსიქიკურად დაავადდა განაჩენის გამოტანამდე, რის გამოც არ შეუძლია ანგარიში გაუწიოს თავს ან უხელმძღვანელოს მას, პირი სასამართლოს მიერ შეფარდებულ სასჯელს გამოჯანმრთელებამდე მოიხდის შესაბამის სამედიცინო (სამკურნალო) დაწესებულებაში“ (მე-3 ნაწილი).

როგორ შეიძლება დამნაშავე, რომელიც განაჩენის გამოტანამდე ისე დაავადდა ფსიქიკურად, რომ „არ შეუძლია ანგარიში გაუწიოს თავს ან უხელმძღვანელოს მას“, სასჯელს იხდიდეს. საქართველოს სსკ-ის 101-ე მუხლით, რომელიც 2007 წლის 3 ივლისის გაუქმდა, სასამართლოს შეეძლო დაენიშნა სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება, თუ „პირი დანაშაულის ჩადენის შემდეგ ფსიქიკურად დაავადდა, რაც შეუძლებელს ხდის სასჯელის დანიშვნას ან აღსრულებას“ (იხ. 1 ნაწილის „გ“ პუნქტი). ასე რომ, სრული უაზრობა იყო სსკ-ის 34-ე მუხლის 2007 წლის 3 ივლისის რედაქცია.

თუმცა საქართველოს სსკ-ის ცვლილებების პროექტით, რომელიც საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს კომისიამ ახლახან შეიმუშავა, 34-ე მუხლის 2007 წლის 3 ივლისის რედაქცია ასეთნაირად შეიცვალა: „პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება, თუ დანაშაული შერაცხადმა ჩაიდინა, მაგრამ ფსიქიკურად დაავადდა

და განაჩენის გამოტანამდე, რის გამოც არ შეუძლია ანგარიში გაუწიოს თავს ან უხელმძღვანელოს მას“ (2¹ ნაწილი).

სამწუხაროდ, ამ პროექტით არ არის აღდგენილი საქართველოს სსკ-ის მე-6 კარის სხვა მუხლები. განსაკუთრებით გამოვყოფ 101-ე მუხლის მე-2 ნაწილს, რომლის მიხედვით „ამ მუხლის პირველ ნაწილში აღნიშნულ პირს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება ენიშნება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მისი ფსიქიკური მდგომარეობა საფრთხეს უქმნის თვითონ მას ან სხვას ანდა შეიცავს სხვაგვარი ზიანის საშიშროებას“.

ამ მუხლის ამოღება სსკ-დან ყოველად გაუმართლებელი იყო, რადგან ის დაკავშირებულია სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ჩადენის საფრთხესთან. თუმცა არა მარტო ეს მუხლი, არამედ კოდექსში უნდა აღდგეს მეექვსე კარი მთლიანად, რომელიც 2007 წლის 3 ივლისის კანონით ამოიღეს.

შემდეგი „სახის სისხლისსამართლებრივი ღონისძიება“, რომელსაც სსკ ადგენს, არის აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიება. ეს ღონისძიება გამოიყენება არასრულწლოვანი დამნაშავის მიმართ. საქართველოს სსკ-ის 90-ე მუხლის მიხედვით „არასრულწლოვანი, რომელმაც პირველად ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაული, სასამართლომ შეიძლება გაათავისუფლოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუ მიიჩნევს, რომ მისი გამოსწორება მიზანშეწონილია აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით“.

როგორც ვხედავთ, აქაც „იძულების“ საკითხია წინ წამოწეული. თუ გავიხსენებთ 2007 წლის 3 ივლისამდე არსებულ მდგომარეობას, კოდექსში იყო გათვალისწინებული „იძულებითი მკურნალობა“, რაც გამოიყენებოდა იმ ფსიქიკურად დაავადებულის მიმართ, რომელიც სისხლისსამართლებრივ უმართლობას ჩაიდენდა. ასეთსავე „იძულების“ აუცილებლობას ვხედავთ არასრულწლოვანის მიმართ, რომელმაც ნაკლებად მძიმე დანაშაული ჩაიდინა. ორივე შემთხვევაში საქმე გვაქვს სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ჩადენასთან, რასაც სახელმწიფოს მხრიდან ადამიანის უფლებების იძულებითი შეზღუდვა მოსდევს.

ადამიანის უფლებების ასეთსავე იძულებითი შეზღუდვას ვხედავთ ჩვენ სასჯელის დანიშვნის დროსაც. მაგრამ რა განსხვავებაა იძულების აქ აღნიშნულ შემთხვევებს შორის? თუ ერთ შემთხვევაში

ფსიქიკურად დაავადებულის იძულებით მკურნალობასთან, ხოლო მეორე შემთხვევაში არასრულწლოვანის იძულებით აღზრდასთან გვაქვს საქმე, სასჯელის გამოყენების დროს ხდება დამნაშავის დასჯა, რითაც მიზანმიმართულად იზღუდება ადამიანის (დამნაშავის) უფლებები. დაახლოებით ასეა განსაზღვრული სასჯელის ცნება თანამედროვე ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაში.

„სასჯელი როგორც სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ღონისძიება – ვკითხულობთ 1966 წელს მოსკოვში გამოცემულ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოში – გამოიყენება სასამართლოს განაჩენით იმ პირის მიმართ, ვინც დანაშაული ჩაიდინა, მისი გამოსწორების და ახალი დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილების მიზნით, როგორც დამნაშავის, ისე სხვების მხრიდან“.² როგორც ვხედავთ, აქ სასჯელის ორი ნიშანია გამოკვეთილი. პირველი ის, რომ სასჯელი არის იძულებითი ღონისძიება, რომელსაც სასამართლო იყენებს დამნაშავის მიმართ. მეორე ნიშანია ამ ღონისძიების მიზნები.

კიდევ უფრო შეზღუდულად არის განსაზღვრული ეს ცნება ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაში. ამის ნიმუშს წარმოადგენს 2007 წელს გამოცემული „სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი“ (სახელმძღვანელო). აქ ვკითხულობთ: „ამრიგად, სასჯელის ცნება ზემოთქმულის საფუძველზე შეიძლება ასე განვსაზღვროთ: სასჯელი არის სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ღონისძიება, რომელიც ინიშნება სასამართლოს განაჩენით და შეეფარდება დანაშაულის ჩამდენ პირს და გამოიხატება ამ პირისათვის სსკ-ით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლების ჩამორთმევით ან შეზღუდვით“.³

დაახლოებით ასევე განსაზღვრავს სასჯელის ცნებას *ირაკლი დვალიძე*. „ამრიგად, სასჯელი არის – წერს იგი – სახელმწიფოს იძულებითი ღონისძიება, რომელიც საქართველოს სახელით ინიშნება სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენით დანაშაულის ჩადენისათვის...“⁴

² Д. О. Хан-Магомедов, в книге: под редакцией Н.И. Загородникова, С.В. Бородина, Уголовное право, часть общая, 1966, стр. 318.

³ *ტყეშელიაძე, გიორგი*, წიგნი: სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, 2007, გვ. 350.

⁴ *დვალიძე, ირაკლი*, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგები, 2013, გვ. 14.

რამდენად სრულყოფილია სასჯელის ცნების ასეთი განსაზღვრება? სასჯელი რომ იძულებითი ღონისძიებაა და ის დანაშაულის ჩადენას უკავშირდება, აქ სადავო არაფერია. გასარკვევია მხოლოდ ის საკითხი, რით განსხვავდება სასჯელი ზემოთ განხილული ღონისძიებებისაგან, რომლებსაც სასამართლო ადამიანს განუსაზღვრავს სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ჩადენის შემთხვევაში.

ამ კითხვაზე, რასაკვირველია, დაუყოვნებლივ გვიპასუხებენ, რომ სასჯელი ენიშნება მხოლოდ იმას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა. დანაშაული კი სამი ნიშნისაგან შედგება. ესენია: 1. სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება; 2. მართლწინააღმდეგობა და 3. ბრალი. აქ დასახელებული სამივე ნიშანი აუცილებელია იმისათვის, რომ ადამიანის ქცევა დანაშაულად ჩაითვალოს. თუმცა არის შემთხვევები, როცა პირველი ორი ნიშანი გვაქვს, მაგრამ არ გვაქვს მესამე ნიშანი – ბრალი.

სწორედ ბრალი არის ის აუცილებელი ნიშანი, რომელიც ჩადენილი მართლწინააღმდეგო ქმედებისათვის (უმართლობისათვის) სასჯელის გამოყენების, დამნაშავის დასჯის შესაძლებლობას იძლევა. ასე რომ, სასჯელის გამოყენებას ჩადენილი უმართლობისათვის ბრალის ცნებასთან პირდაპირი კავშირი აქვს. ამიტომ აქ ორიოდე, სიტყვით ბრალის საკითხს უნდა შევეხოთ.

როგორც ცნობილია, თავდაპირველად სისხლის სამართლის მეცნიერებაში გაბატონებული იყო ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია, რომელიც პირველად სადავო გახდა გერმანულ აზროვნებაში მე-19 საუკუნის 90-იან წლებში. გამოითქვა მოსაზრება, რომ, თუ ბრალი არის დამნაშავის ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგისადმი, მაშინ აუცილებელი მოგერიების დროს მომგერიებელს ბრალი ჰქონია, რადგან თავდამსხმელის დაზიანების მიმართ აქვს ფსიქიკური დამოკიდებულება – განზრახვის ფორმით. ამ სირთულის დაძლევა დაიწყო იმით, რომ ბრალის ცნებაში თანდათანობით შემოიტანეს ნორმატიული ელემენტი. ამ თეორიის მიხედვით ბრალი არის ისეთი ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგისადმი, რომელიც გასაკიცხია (შერეული თეორია). საბოლოოდ მე-20 ს. 30-იან წლებში გერმანულ აზროვნებაში ჩამოყალიბდა ბრალის წმინდა ნორმატიული თეორია (ჰ. ველცელი), რომლის მიხედვით ბრალი არის დამნაშავის გაკიცხვა ჩადენილი უმართლობისათვის.

ბრალის ნორმატიულმა თეორიამ, მიუხედავად საბჭოთა კავშირში გაბატონებული იდეოლოგიური სირთულეებისა, ქართულ მეცნიერებაშიც ნელ-ნელა მოიკიდა ფეხი. „ბრალი ნიშნავს პირის გასაკიცხ ფსიქიკურ დამოკიდებულებას კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობისა და მისი შედეგებისადმი“⁵ – წერდა თინათინ წერეთელი. მართალია, აქ ბრალის შერეულ თეორიასთან გვაქვს საქმე, მაგრამ საბჭოური იდეოლოგიური წნეხის თანდათანობითი შესუსტების შედეგად ბრალის წმინდა ნორმატიული თეორიის დამკვიდრებას ჩვენში ხელს აღარაფერი უშლიდა. თუმცა ვერ ვიტყვით, რომ ბრალის წმინდა ნორმატიული თეორია საბოლოოდ დამკვიდრდა ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერებაში.

ქართველმა მეცნიერებმა ყურადღება მიაქციეს ერთ მეტად მნიშვნელოვან საკითხს. თუ ბრალი გაკიცხვა, მაშინ, სად არის მისი ადგილი? ვინ ვის კიცხავს? თუ ბრალი არის „გაკიცხვა“, მაშინ, როგორც ამას *ლაშა-გიორგი კუტალია* წერს: „ველცეული ბრალს ეძიებს არა დამნაშავეს, არამედ მოსამართლეთა ფსიქიკაში. ვის უნდა მიუძღოდეს ბრალი მოცემული ქმედების ჩადენაში: მოსამართლეს თუ განსასჯელს. ცხადია, პირველს. და რადგან სინამდვილეში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება არა მოსამართლეს, ბრალის ფინალური მოდელი, სხვა ყოველივესთან ერთად, ბრალის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელ საფუძვლად უარყოფაცაა“.⁶

ამ მოსაზრებაზე დაყრდნობით პროფესორი გ. ნაჭყებია ასკვნის, რომ „რეალურად კი, „ბრალი“ დანაშაულის ჩამდენი პირის თავშია, როგორც სახელმწიფოს წინაშე მისი უპასუხისმგებლობის გამოხატულება“...⁷

საბოლოოდ უნდა ითქვას, რომ გაკიცხვის ცნება მაინც არ შეიძლება ამოვიღოთ სისხლის სამართლის პრობლემატიკიდან. საჭიროა მხოლოდ მოინახოს მისი ადგილი ცნებათა სისტემაში. მეორე მხრივ, ისიც უნდა ვთქვათ, რომ, თუ გაკიცხვა ბრა-

ლის ნიშანი არ არის, მაშინ როგორ განვსაზღვროთ ბრალის ცნება?

ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად საჭიროდ მიგვაჩნია, ერთმანეთისაგან გავმიჯნოთ ადამიანთა ორგვარი საქმიანობა. ეს არის, ერთი მხრივ, დამნაშავეს საქმიანობა, რომელიც სჩადის დანაშაულს, ესე იგი სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ, მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულ ქმედებას, და, მეორე მხრივ, მოსამართლის საქმიანობა, რომელიც დამნაშავეს განუსაზღვრავს სასჯელს. ამ ორი სახის საქმიანობიდან, რომელში მოიაზრება გაკიცხვა? ცხადია, ეს ცნება მოიაზრება მოსამართლის და არა დამნაშავეს საქმიანობაში. დამნაშავე თავის თავს ხომ არ გაკიცხავს! ასე რომ, გაკიცხვა დამნაშავეს საქმიანობის უარყოფითი შეფასებაა და ამას სჩადის მოსამართლე გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანით. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ გაკიცხვა სასჯელის ნიშანია და არა დანაშაულის.

მაგრამ ახლა ისმება კითხვა: თუ გაკიცხვა არ არის დანაშაულის ცნებაში და ის სასჯელის ნიშანია, მაშინ როგორ განვსაზღვროთ ბრალის ცნება? ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია, როგორც ვნახეთ, აშკარად მიუღებელი აღმოჩნდა. ბრალის ნორმატიულ თეორიასაც გამოაჩნდა სუსტი მხარეები. ამიტომაც ამ საკითხს ახლებური მიდგომა სჭირდება.

ამ ბოლო დროს ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გ. ნაჭყებია მოსაზრება, რომ „ბრალი არის ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, როგორც ანტისაზოგადოებრივი ქმედების სუბიექტური მიზეზი, რომელიც ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია.“⁸ თუმცა რას ნიშნავს ეს უპასუხისმგებლობა. კერძოდ, რას ემყარება ის და ვინ ადგენს ამ უპასუხისმგებლობას, დასახელებული ნაშრომიდან ნათლად არ ჩანს.

ჩვენი აზრით, ბრალი არის სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების, ესე იგი უმართლობის ჩამდენის „სხვაგვარად ქცევის შესაძლებლობა“. უმართლობის ჩამდენი მაშინ მოქმედებს ბრალეულად, როცა მას შეეძლო არ ჩაედინა ეს უმართლობა და მან ეს შესაძლებლობა არ გამოიყენა. სწორედ ეს შესაძლებლობა არის სასამართლოს მხრივ უმართლობის ჩამდენის

⁵ იხ. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, 1976, გვ. 14.

⁶ *კუტალია, ლაშა-გიორგი*, ნორმატივიზმის ახლებური გაგების აქტუალური ასპექტები, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, „ალმანახი“, 1998, №16, 12.

⁷ *ნაჭყებია, გურამ*, პრაქტიკული რეკომენდაციები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში, 2015, გვ. 101.

⁸ *ნაჭყებია, გურამ*, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 362.

გაკიცხვის საფუძველი.⁹ ეს დებულება პირდაპირ გამომდინარეობს მოქმედი კანონმდებლობიდან.

საქართველოს სსკ-ის 34-ე მუხლის თავდაპირველი რედაქციის თანახმად, ფსიქიკურად დაავადებული ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ შეეარაჩება ბრალად, თუ მას ამ ქმედების ჩადენის დროს „არ შეეძლო გაცნობიერებინა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა ან თუმცა შეეძლო მისი გაცნობიერება, მაგრამ არ ჰქონდა უნარი ემოქმედა სხვაგვარად“ (1 ნაწილი). აქედან პირდაპირ ჩანს, რომ ბრალი არის ადამიანის „სხვაგვარად მოქმედების უნარი“, შესაძლებლობა. მართალია, ეს სიტყვები 2005 წ. 16 დეკემბრის კანონით სრულიად დაუსაბუთებლად სხვა სიტყვებით შეცვალეს, მაგრამ ამით არსებითად არაფერი იცვლება. დღევანდელი რედაქციით ფსიქიკურად დაავადებული შეურაცხია იმ შემთხვევაში, როცა ქმედების ჩადენის დროს მას „არ შეეძლო გაცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა ანდა ეხელმძღვანელა მისთვის“. სიტყვები „ანდა ეხელმძღვანელა მისთვის“ აზრობრივად არაფრით არ განსხვავდება სიტყვებისაგან „არ ჰქონდა უნარი ემოქმედა სხვაგვარად“.

ერთი სიტყვით, მოსამართლეს მხოლოდ მაშინ შეუძლია გამოიტანოს გამამტყუნებელი განაჩენი, როცა დაადგენს, რომ უმართლობის ჩამდენს შეეძლო ემოქმედა სხვაგვარად და არ ჩაედინა ეს უმართლობა. ასეთ დროს მოსამართლე დამნაშავეს აკისრებს პასუხისმგებლობას, რაც ნიშნავს, უპირველეს ყოვლისა, მისი გაკიცხვას. ვინაიდან გაკიცხვა მოსამართლის მხრიდან დამნაშავეს ქცევის უარყოფითი შეფასებაა, ეს იმას ნიშნავს, რომ გაკიცხვა სასჯელის ერთ-ერთი ნიშანია, რომელსაც ეფუძნება სასჯელის სხვა ნიშნები.

ზემოთ ჩვენ ჩამოვყალიბეთ სისხლისსამართლებრივი სასჯელის ორი ნიშანი. ესენია:

1. დამნაშავეს უფლების შეზღუდვა, რომელიც კანონმდებლის მიერ დადგენილ წესს ექვემდებარება და 2. ამ უფლებების შეზღუდვის მიზნები, რომლებიც ასევე კანონითაა დადგენილი. თუ ამ

⁹ დაწვრილებით ამ საკითხზე იხ. *გამყრელიძე, ოთარ*, შეურაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, *ჟურ.* „ადამიანი და კონსტიტუცია“, 2002, №3, 65-78; დასახელებული *ჟურნალი*, 2002, №4, 78-90; *ტურავა, მერაბ*, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, გვ. 411.

ნიშნებს მოსამართლის მიერ დამნაშავეს გაკიცხვის ნიშანსაც მივამატებთ, შეგვიძლია სასჯელის ცნება ასე განვსაზღვროთ: „სასჯელი არის მოსამართლის მიერ დამნაშავეს გაკიცხვა, რომელიც მისი (დამნაშავეს) უფლებების მიზანმიმართული შეზღუდვის საფუძველია“. გაკიცხვა, საყვედური, ესე იგი დამნაშავეს ქცევის უარყოფითი შეფასება სასჯელის აუცილებელი ნიშანია. დამნაშავეს დასჯა მისი ქცევის გაკიცხვაა.

თავის მხრივ, გაკიცხვას გააჩნია ხარისხები – დამნაშავეს მეტად ან ნაკლებად გაკიცხვა, რაც ჩადენილ დანაშაულზეა დამოკიდებული. მხედველობაში მიიღება აგრეთვე დამნაშავეს პიროვნება. დანაშაულის და დამნაშავეს პიროვნების უარყოფითი შეფასების, გაკიცხვის ხარისხი, მეორე მხრივ, უკავშირდება სასჯელის მეორე ნიშანს – დამნაშავეს უფლებების შეზღუდვას. რაც უფრო მეტია ჩადენილი დანაშაულის გაკიცხვის ხარისხი, მით უფრო მეტი შესაძლებლობა ეძლევა მოსამართლეს, შეზღუდოს დამნაშავეს უფლებები. მოსამართლის შესაძლებლობა ასეთ დროს ორ საფუძველს ემყარება. ეს არის, ერთი მხრივ, საკანონმდებლო სამართალი და, მეორე მხრივ, სამოსამართლო სამართალი.

საკანონმდებლო სამართალი ნიშნავს იმას, რომ კანონმდებელი უფრო ხშირად თვითონ განსაზღვრავს მოსამართლის საქმიანობის ფარგლებს. მაგალითად, განზრახი მკვლელობა „ორი ან მეტი პირისა“ რომ უფრო მეტად გასაკიცხია, ვიდრე ერთი პირის მკვლელობა, და ამიტომ უფრო მეტად ზღუდავს დამნაშავეს უფლებებს (იხ. სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილი), ამას კანონმდებელი განსაზღვრავს.

მაგრამ საკანონმდებლო სამართალი მთლიანად არ ზღუდავს სამოსამართლო საქმიანობის შესაძლებლობას; ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში მოსამართლემ შეიძლება დამოუკიდებლად მიიღოს სამართლიანი გადაწყვეტილება.

დავუბრუნდეთ ისევ სასჯელის პირველ ნიშანს – გაკიცხვას. ამ ნიშანთან დაკავშირებით, მოდით, გადავხედოთ ახლა მოქმედ კანონმდებლობას. 2006 წლის 25 აგვისტოს კანონით საქართველოში პირველად დაწესდა იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა (იხ. სსკ-ის მე-6 კარი, 107¹-107⁷ მუხლები).

ამ სახის პასუხისმგებლობის დაწესება სისხლისსამართლებრივად ისეთ განვითარებულ ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, სრულიად წარმოუდგენელია. იურიდიული პირის სისხლისსამართ-

ლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესება შუა საუკუნეების აზროვნების წესისაკენ მიბრუნებას მოასწავებს, როცა, ადამიანის გარდა, სჯიდნენ ცხოველს და უსულო საგანსაც კი. ცნობილია, რომ რუსეთში 1553 წელს დასაჯეს ქ. უგლიჩის ეკლესიის ზარი, რომელიც გადაასახლეს ციმბირში, შემდეგ შეინყაღეს, დააბრუნეს უკან, მაგრამ ეკლესიის სამრეკლოში ერთი სართულით დაბლა დაკიდეს. მაგრამ ეს იყო შუა საუკუნეებში. იურიდიული პირის სისხლის-სამართლებრივი წესით დასჯა კი ხდება 21-ე საუკუნის საქართველოში.

საქართველოს სსკ-ის 107¹ მუხლის მე-8 ნაწილის მიხედვით „ფიზიკური პირის ქმედების მიმართ ბრალის ან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების დადგენის შემთხვევაში იურიდიული პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან“. ამ ტექსტმა მთლიანად გამოაცალა საფუძველი იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. როგორც აქედან ჩანს, იურიდიული პირი ყოფილა რეალური სინამდვილის მიღმა არსებული რაღაც მოვლენა, რომელსაც თავისი ფსიქიკა არ გააჩნია. მას არა აქვს უნარი, იმოქმედოს სხვაგვარად. ამიტომ სასამართლოს არ შეუძლია იგი გააკიცხოს. გააკიცხვა შეიძლება მხოლოდ ფიზიკური პირისა.

სსკ-ის 107¹ მუხლის ზემოთ მოტანილი ტექსტის მიხედვით აშკარად ჩანს, რომ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესება შუა საუკუნეებისათვის დამახასიათებელი კოლექტიური პასუხისმგებლობის აღიარებაა. რახან იურიდიული პირის პასუხისმგებლობა ფიზიკური პირის პასუხისმგებლობას ეფუძნება, იურიდიული პირის ლიკვიდაციის შემთხვევაში ისჯებიან ამ ორგანიზაციის სხვა უდანაშაულო თანამშრომლებიც, რომლებიც კარგავენ სამსახურს.

საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველოს სსკ-დან მთლიანად ამოსაღებია მეექვსე კარი, რომლითაც იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხებია განსაზღვრული.

III. დასკვნა

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ სასჯელი არის სსკ-ით გათვალისწინებული ქმედების მართლწინააღმდეგოდ და ბრალეულად ჩამდენი პირის

გაკიცხვა, მაშასადამე გააკიცხვა არის არა ბრალი, არამედ სასჯელი. ბრალი კი, სასჯელის, როგორც გააკიცხვის, საფუძველია, რომელიც სხვაგვარად მოქმედების შესაძლებლობას გულისხმობს. ბრალეულად მოქმედებს ის, ვისაც სხვაგვარად ქცევის შესაძლებლობა აქვს, მაგრამ ასეთი შესაძლებლობა, ფიზიკური პირისგან განსხვავებით, იურიდიულ პირს არ გააჩნია და ამიტომ დაუშვებელია მას სასჯელი შეეფარდოს.